

dr hab. Jarosław Czerw, prof. UJK
Wydział Prawa i Nauk Społecznych
Uniwersytet Jana Kochanowskiego
w Kielcach

Kielce, 17 marca 2024 r.

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Dawida Krzysztofa Niemczyckiego
pt. ALTERNATYWNE FORMY POCHÓWKU
A UPRAWNIENIA FUNERALNE

przygotowanej w Instytucie Nauk Prawnych
Wydziału Prawa i Administracji UMCS
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
pod kierunkiem naukowym dr hab. Kamila Sikory, prof. UMCS

Na podstawie uchwały Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych UMCS w Lublinie z dnia 17 stycznia 2024 r., którą wyznaczony zostałem na recenzenta rozprawy doktorskiej w przewodzie doktorskim mgr Dawida Krzysztofa Niemczyckiego, niniejszym przedkładam recenzję rozprawy doktorskiej pt. Alternatywne formy pochówku a uprawnienia funeralne, Lublin 2023, ss. 160, z pozytywną jej oceną i wnioskiem o podjęcie dalszych czynności w przewodzie doktorskim.

Poniżej przedstawiam szczegółowe spostrzeżenia i uwagi, które nasunęły się w czasie lektury i analizy treści rozprawy doktorskiej.

I.

Wybór tematu rozprawy doktorskiej należy uznać za bardzo trafny. Kwestie pochówku i związanych z nim prawami (uprawnieniami funeralnymi) stanowią zagadnienia z którymi przychodzi się zmierzyć w wymiarze praktycznym każdemu człowiekowi. Najpowszechniejszymi, tradycyjnymi formami pochówku są inhumacja (polegająca na umieszczeniu zmarłego w trumnie i umieszczeniu jej w grobie) i kremacja (polegająca na spopieleniu zmarłego). Jednak obok tych form pochówku, coraz częściej w porządkach prawnych poszczególnych państw pojawiają się formy nowe, alternatywne dla wyżej wskazanych form tradycyjnego pochówku. Przy czym wprowadzanie do porządków prawnych poszczególnych państw nowych form pochówku jest odpowiedzią na potrzeby poszczególnych społeczności w tym zakresie. Jak słusznie zauważył Doktorant tematyka jego rozprawy jest odpowiedzią na zmieniające się potrzeby społeczne i kulturowe, które odzwierciedlają dynamiczny rozwój współczesnych społeczeństw oraz ich stosunek do śmierci i pochówku. Nowe formy pochówku, jako bardziej ekologiczne, są również odpowiedzią na potrzeby społeczeństw w tym zakresie. Dlatego też zagadnienie alternatywnych form pochówku i uprawnień funeralnych stanowi niezwykle interesujący obszar badań.

Co wymaga podkreślenia, w polskiej literaturze prawniczej brak jest całościowych monografii dotyczących alternatywnych form pochówku. Natomiast Doktorant podjął się przeprowadzenia całościowej analizy obejmującej alternatywne formy pochówku i uprawnień funeralne z tymi formami związane. Niewątpliwym walorem niniejszej rozprawy jest to, że w ramach przeprowadzonej analizy dokonano w niej przeglądu występujących na świecie alternatywnych rozwiązań w zakresie pochówku. Przedstawione rozwiązania mogą okazać się pomocne przy opracowywaniu zmian polskiego prawa cmentarnego w zakresie dotyczącym wprowadzenia nowych form pochówku.

Polski ustawodawca w przepisach ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 887 ze zm.) (dalej: ustawa o cmentarzach) przewiduje tylko dwie formy pochówku: zwłoki mogą być pochowane poprzez 1) złożenie w grobach ziemnych, w grobach murowanych lub

katakumbach, zatopienie w morzu oraz 2) przechowywane w kolumbariach (ten sposób pochówku dotyczy tylko szczątków pochodzących ze spopielenia zwłok) (art. 12 ust. 1 ustawy o cmentarzach). Przy czym groby ziemne, groby murowane i kolumbaria przeznaczone na składanie zwłok i szczątków ludzkich mogą znajdować się tylko na cmentarzach (art. 12 ust. 1 ustawy o cmentarzach). Tak więc polski ustawodawca nie dopuszcza innych, niż wyżej wymienione, form pochówku, nie dopuszcza także pochówku poza cmentarzami (poza, uregulowanym w art. 16 ustawy o cmentarzach, pochowaniem przez zatopienie w morzu ciał osób zmarłych na okrętach będących na pełnym morzu). Jak podkreślił Naczelny Sąd Administracyjny w Katowicach w wyroku z dnia 19 maja 1997 r. „Groby ludzkie mogą być usytuowane tylko na cmentarzach. Nie jest dopuszczalne grzebanie zmarłych na prywatnych posesjach.” (wyrok NSA w Katowicach z dnia 19 maja 1997 r., SA/Ka 1717/95, LEX nr 31331). W świetle powyższego należy podzielić pogląd Doktoranta, że polskie regulacje w zakresie pochówku są dość konserwatywne i ograniczone do tradycyjnych form czyli inhumacji i kremacji. Powoduje to, że podjęte przez Doktoranta zagadnienie alternatywnych form pochówku i uprawnień funeralnych stanowi bardzo aktualny i, w kontekście wskazanych wyżej potrzeb społeczności, wymagający pilnej i szerokiej analizy, obszar badań.

Założonym przez Doktoranta głównym celem rozprawy była kompleksowa analiza norm prawnych dotyczących alternatywnych form pochówku w kontekście uprawnień funeralnych, z uwzględnieniem interakcji między tradycyjnymi a nowatorskimi praktykami pogrzebowymi oraz ich implikacjami dla kształtowania i interpretacji prawnej ochrony indywidualnych i zbiorowych praw związanych z ceremoniami pogrzebowymi. Cel ten obejmuje analizę prawną różnorodnych regulacji oraz ich wpływ na jednostki i społeczności, jak również wyszczególnienie zakresu uprawnień funeralnych w kontekście prawa do poszanowania życia prywatnego, z uwzględnieniem alternatywnych form pochówku w świetle prawa krajowego oraz kanonicznego. Dla realizacji celu głównego koniecznym było wyznaczenie celów pomocniczych. Po pierwsze, istotnym, zdaniem Doktoranta, było zbadanie ewolucji tradycji funeralnych oraz ich wpływu na współczesne praktyki i uprawnienia funeralne w różnych kulturach i okresach historycznych. Posłużyła temu

analiza tradycji funeralnych w starożytności, średniowieczu, nowożytności i współczesności. Po drugie, kluczowym była, zdaniem Doktoranta, eksploracja alternatywnych rozwiązań w zakresie pochówku, w szczególności takich jak resomacja, promesja, capsula mundi, kompostowanie czy biodegradowalne trumny. Po trzecie, przeprowadzona została analiza uprawnień funeralnych w kontekście zasad prawnych, zwłaszcza w odniesieniu do zasady nienaruszalności i poszanowania godności człowieka oraz zasady ochrony prawnej życia prywatnego i rodzinnego. Uwzględniając prawo kanoniczne, omówiona została także zasada godności ludzkiej oraz zasada pobożnego zwyczaju grzebania ciał zmarłych. Po czwarte, uwypuklone zostały konsekwencje naruszeń uprawnień funeralnych, ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzialności prawnej na gruncie prawa świeckiego i kanonicznego.

Doktorant sformułował główną tezę badawczą, że powzięcie decyzji dotyczącej formy pochówku stanowi część składową prawa do poszanowania życia prywatnego i może być dochodzone na drodze sądowej. Ponadto należy stwierdzić, że powyższe uprawnienie chronione jest nie tylko przez przepisy prawa międzynarodowego, czy unijnego, lecz także umożliwia dochodzenie roszczeń w oparciu o przepisy prawa krajowego, w szczególności poprzez zakwalifikowanie uprawnień funeralnych do kategorii dóbr osobistych i sankcjonowanie ich naruszeń poprzez odpowiedzialność majątkową i niemajątkową.

Należy podkreślić, że podjęte przez Doktoranta zagadnienia mają bardzo istotne znaczenie zarówno teoretyczne, jak i praktyczne. Niniejsza rozprawa zawiera bowiem całościową charakterystykę alternatywnych form pochówku. Na istotność podjętego przez Doktoranta zagadnienia wpływa również fakt, że przeprowadzona przez niego analiza została dokonana w czasie, kiedy trwają prace nad projektem nowej ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych. Powoduje to, że rozważania Doktoranta mogą stanowić ważny głos w dyskusji nad ostatecznym kształtem prawa cmentarnego, w tym w szczególności w zakresie nowych form pochówku.

II.

Do tematyki prowadzonych badań Doktorant dostosował metody badawcze. Doktorant wykorzystał przede wszystkim metodę analizy prawno-dogmatycznej (formalno-dogmatycznej), analizując przepisy obowiązującego prawa funeralnego, w międzynarodowym, unijnym i krajowym porządku świeckim oraz w prawie kanonicznym. W mniejszym zakresie Doktorant wykorzystał również metodę historyczną i komparatystyczną, które uzupełniły główną metodę analizy, pozwalając na wnikliwe porównanie różnych tradycji funeralnych oraz przepisów w porządku świeckim i kanonicznym. Metoda historyczna pozwoliła Doktorantowi na zgłębienie korzeni i ewolucji praktyk pogrzebowych oraz przepisów prawa regulujących te praktyki. Z kolei metoda komparatystyczna umożliwiła analizę różnych systemów prawnych w celu zidentyfikowania najlepszych praktyk i rozwiązań, które mogłyby być zaadaptowane do polskiego porządku prawnego.

Dobór przez Doktoranta metod badawczych należy ocenić pozytywnie. Posłużyły one osiągnięciu założonego w rozprawie celu.

III.

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi niezbyt obszerne opracowanie (liczące 160 stron tekstu, w tym samej treści - 129 stron).

Rozprawa składa się z czterech merytorycznych rozdziałów, wstępu oraz zakończenia. Do rozprawy dołączono wykaz aktów normatywnych, wykaz orzecznictwa i wykaz literatury.

Rozprawę poprzedza wykaz skrótów.

Wstęp do rozprawy (s. 9 – 16) zawiera wprowadzenie do podjętej w rozprawie problematyki, a także: uzasadnienie wyboru tematu rozprawy, wskazanie problemów badawczych, przedstawienie metod badawczych oraz przedstawienie układu rozprawy.

Rozważania poszczególnych rozdziałów rozpoczynają Uwagi wstępne stanowiące wprowadzenie do omawianej w danym rozdziale problematyki. Przyjęte

przez Doktoranta rozwiązanie dotyczące wyodrębnienia w poszczególnych rozdziałach Uwag wstępnych, we wskazanej wyżej formule, należy uznać za trafne.

W rozdziale I (s. 17 - 58), zatytułowanym „Tradycje funeralne”, Doktorant dokonał przeglądu tradycji funeralnych na przestrzeni wieków, od starożytności po czasy współczesne, skupiając się na zagadnieniach dotyczących: systemu wierzeń grobowych, obrzędzie postępowania z ciałem po śmierci, pogrzebie i kulcie zmarłego, formach i miejscach pochówku. Rozdział pierwszy stanowi odpowiednie wprowadzenie do rozważań zawartych w rozdziale drugim rozprawy doktorskiej.

W rozdziale II (s. 59 – 76), zatytułowanym, moim zdaniem niezbyt trafnie, „Koncepcja alternatywnych rozwiązań w zakresie pochówku” (bardziej trafnie byłoby „Alternatywne formy pochówku”), Doktorant w pierwszej kolejności, prawidłowo dowiódł tezy, że tradycyjne formy pochówku w sposób niekorzystny wpływają na środowisko, co jego zdaniem powoduje konieczność „rozważenia alternatywnych metod przetwarzania ciał po śmierci”. W związku z czym Doktorant przeprowadził obszerną analizę poszczególnych alternatywnych sposobów postępowania ze zmarłymi, uwzględniając sposoby innowacyjne takie jak: resomacja, promesja, kompostowanie. Doktorant szczególną uwagę zwrócił na sposoby ekologiczne: biodegradowalną trumnę i urnę Ecopod, Loop Living Cocoon zaprojektowane przez Boba Hendrikxa oraz Infinity Burial Suit oferowany przez Coeio. W rozdziale tym przedstawiono również plastynację, metodę spopularyzowaną dzięki wystawom takim jak Body Worlds Gunthera von Hagensa oraz Bodies: The Exhibition Roya Glovera. W dalszej kolejności Doktorant przedstawił alternatywne formy pochówku sensu stricto: capsula mundi, Bios Urn i Bios Incube, a także rozsypanie prochów oraz nekrobizuterię. W końcowej części rozdziału Doktorant omówił alternatywne miejsca pochówku: las pamięci, ogród pamięci, łąkę pamięci, pola pamięci oraz Bios Parks. Istotnym dopełnieniem poszczególnych części rozdziału było wskazanie porządków prawnych, dopuszczających, opisywane przez Doktoranta, alternatywne formy pochówku. Rozważania rozdziału budzą pewien niedosyt – poszczególne alternatywne formy pochówku zostały, w mojej ocenie, opisane zbyt lakonicznie. W mojej ocenie, zabrakło także wskazania, które z opisanych alternatywnych form pochówku, zdaniem Doktoranta, mogłyby zostać przyjęte w polskim prawie cmentarnym.

W rozdziale trzecim (s. 77 – 100), zatytułowanym „Uprawnienia funeralne”, Doktorant dokonał analizy zasad prawnych (które niezbyt fortunnie określił mianem standardów prawnych) w zakresie decydowania o formie pochówku. W przeprowadzonej analizie Doktorant sięgnął zarówno do przepisów prawa międzynarodowego (w tym prawa Unii Europejskiej), jak i przepisów prawa krajowego. Co ważne, analiza uprawnień funeralnych dokonana została również w kontekście alternatywnych form pochówku (w tym w kontekście wyboru za życia formy pochówku). Wymaga podkreślenia, że Doktorant nie ograniczył się jedynie do porządku świeckiego, ale także dokonał analizy porządku kanonicznego. Przy czym pewien niedosyt budzi ograniczenie się, przez Doktoranta, w analizie porządku kanonicznego jedynie do analizy aktów prawnych Kościoła Rzymskokatolickiego.

W rozdziale czwartym (s. 101 – 134), zatytułowanym moim zdaniem niezbyt trafnie, „Sankcjonowanie naruszeń w zakresie uprawnień funeralnych” (bardziej trafnie byłoby „Konsekwencje prawne naruszania uprawnień funeralnych”), Doktorant omówił konsekwencje naruszeń uprawnień funeralnych, skupiając się w sposób szczególny na odpowiedzialności prawnej. Podobnie jak w poprzednim rozdziale Doktorant omówił powyższe zagadnienia w ramach porządku świeckiego i w ramach porządku kanonicznego (ograniczając się, w tym zakresie jedynie do analizy aktów prawnych Kościoła Rzymskokatolickiego). W swoich rozważaniach Doktorant omówił w szczególności uregulowania prawne dotyczące ochrony uprawnień funeralnych wynikające z przepisów prawa cywilnego i prawa karnego. Wartościowym uzupełnieniem dokonanej analizy było wykorzystanie w niej orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych.

Zakończenie rozprawy (s. 135 – 138) stanowi podsumowanie rozprawy. Choć jest ono niezbyt obszerne, zawiera jednak wiele istotnych spostrzeżeń, potwierdzających gruntowne zbadanie przez Doktoranta problematyki dotyczącej pochówku i związanych z nim prawami (uprawnieniami funeralnymi). Wartościowym elementem rozprawy są sformułowane w zakończeniu wnioski *de lege ferenda*. Niestety wnioski *de lege ferenda* mają bardzo ogólny charakter, co należy uznać za pewien mankament rozprawy.

Podsumowując powyższe należy stwierdzić, że struktura rozprawy nie budzi istotnych zastrzeżeń. Pewien niedosyt jednak wywołuje brak w rozprawie rozważań odnoszących się do projektu ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych przygotowanego przez Pełnomocnika Prezesa Rady Ministrów do spraw reformy regulacji administracyjnych związanych z ruchem naturalnym ludności i ochrony miejsc pamięci. Doktorant nie dokonał analizy powyższego projektu ustawy, w szczególności brak jest oceny projektu w kontekście podjętej przez niego tematyki alternatywnych form pochówku.

Odnosząc się do zawartej na końcu rozprawy bibliografii na którą składa się: wykaz aktów normatywnych, wykaz orzecznictwa i wykaz literatury, należy stwierdzić, że wykaz aktów normatywnych nie został sporządzony w prawidłowy sposób (nie została zachowana ranga/chronologia aktów prawnych).

Pozytywnie należy ocenić sposób prowadzenia rozważań w poszczególnych częściach rozprawy. Rozprawa napisana jest poprawnym i komunikatywnym językiem naukowym.

Strona formalna rozprawy, poza już wyżej wskazanymi mankamentami, budzi drobne uwagi natury redakcyjnej.

Niewątpliwym walorem rozprawy jest to, że uwzględnia ona aktualny stan prawny to jest stan prawny obowiązujący na dzień 1 grudnia 2023 r.

IV.

Na uwagę zasługuje dość bogaty zasób literatury wykorzystanej w rozprawie. Są to opracowania bardzo różnorodne pod względem zakresu, jak i poruszanych problemów. W rozprawie został wykorzystany zbiór odpowiednio dobranych aktów prawnych. W małym zakresie wykorzystano natomiast w rozprawie orzecznictwo, w tym: orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, orzecznictwo Sądu Najwyższego, orzecznictwo sądów powszechnych. Doktorant nie sięgnął do orzecznictwa sądów administracyjnych: Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych,

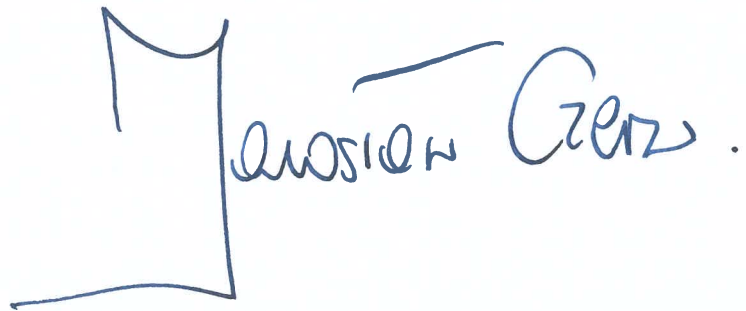
V.

Podsumowując stwierdzam, że przeprowadzona w ramach niniejszej recenzji analiza prowadzi do wniosku, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Dawida Krzysztofa Niemczyckiego spełnia wymogi ustawowe określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.). Zgłoszone w recenzji uwagi recenzenta nie umniejszają wartości rozprawy, a stanowią tylko i wyłącznie wyraz subiektywnych ocen.

W szczególności:

- 1) rozprawa doktorska mgr Dawida Krzysztofa Niemczyckiego w mojej ocenie stanowi oryginalne rozwiązanie przez Doktoranta problemu naukowego,
- 2) tworząc wyżej wymienioną rozprawę doktorską Doktorant wykazał wiedzę z zakresu prawa, w szczególności zaś prawa administracyjnego,
- 3) rozprawa doktorska potwierdza umiejętność Doktoranta samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Biorąc powyższe pod uwagę, rozprawa doktorska mgr Dawida Krzysztofa Niemczyckiego może być podstawą do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim.

 Paweł Gierz.